

לשוננו לעם

עורכים: דוד טלשיר, חיים א' כהן, יוסף עופר

מתוך

כרך מט, תשנ"ח

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

בעד "על-ידי"

בלשון ה"ייצוגית" של כלי התקשורת ובכתבי העת העוברים תחת ידיהם של עורכי לשון ניכרת בשנים האחרונות נסיגה של הביטוי **על-ידי**.

יש להניח שידם של מדריכי לשון בדבר. אבא בנדויד ייחד ל**על-ידי** רשימה מאלפת, בחוברת שעניינה תקנת לשון העיתונים (לשונונו לעם טז [תשכ"ה] ט, עמ' 234-243); לימים נכללה הרשימה הזאת ב"מדריך לשון לרדיו ולטלוויזיה" שערך בשנת תשל"ד, שהוא מעין אורים ותומים לא רק לעורכי חדשות וכתבות אלא לכל שוחרי לשון תקינה.

אבא בנדויד מורה שם שלא להשתמש ב**על-ידי** להצגת עושה הפעולה אם הפעולה מנוסחת בלשון סביל (כדרך by באנגלית). והוא מציע דרכים עוקפות, כגון בניית המשפט מעיקרו בפועל פעיל, או השימוש בתחליפים **בידי**, **מטעם** ואחרים, הכול לפי העניין.

לא ניכנס לוויכוח אם קביעתו של בנדויד היא בגדר המלצה למהדרים או שהיא מחייבת את העברית החדשה בכללה; מכל מקום, אין ספק שהדרכים המוצעות ברשימתו עשויות לשוות לניסוח משהו מן הרוח של העברית הקלאסית.

אבל כבר בנדויד חש שהבעיה אינה פשוטה, ו"ייתכן, שקורא המאמר המסובך הזה, הגדוש דוגמות להכביד, יתאכזב על שלא ניתן לו רצפט פשוט: 'אל תאמר **על-ידי**, אמור כך וכך'. במקום תחליף אחד וקל הועמסו עליו כתריסר" (שם, עמ' 243).

אולי הקורא המבקש "רצפט פשוט" לא יתאכזב, אבל הוא עשוי להיכשל בקריאה שטחית, וללמוד מן הרשימה דברים שלא עלו על דעתו של בנדויד ללמד: שהביטוי **על-ידי** פסול, כביכול, מעיקרו.

והרי הביטוי **על-ידי** מצוי ביותר במקורותינו, ולא הייתה לבנדויד כל כוונה לבטלו. "**על-ידי** משמעו: באמצעות, בתיווכו של..." – כך מסביר בנדויד, והוא מפנה אל ההגדה של פסח: "ויוציאו ה' ממצרים – לא **על-ידי** מלאך ולא **על-ידי** שרף ולא **על-ידי** שליח, אלא הקב"ה בכבודו" (שם, עמ' 234). לציון השליח ממש – אין כל פסול בשימוש זה, אלא אדרבה, זו דרך המלך בעברית. וכן ראוי לומר: "איגרתו של נשיא ארה"ב נמסרה לראש הממשלה **על-ידי** השגריר מר בארבר" (שם, עמ' 242). ונוסיף שהשימוש הזה של **על-ידי** יפה גם

למשפט פעיל, כגון: "נשיא ארה"ב מסר את איגרתו **על-ידי** השגריר מר בארבר".

אלא שבלשון ה"מתוקנת" של ימינו, גם בכגון אלו הועלם הביטוי **על-ידי**, ובמקומו מופיעה המילה **באמצעות**.

באמצעות היא בבואה של הביטוי הערבי **بِوَاسِطَةِ**, ומקורה בלשון המשוערבת של ימי הביניים. נכון, אין לפסול ביטוי בטענה שהוא בבואה של הערבית ושמקורו בימי הביניים, אבל יש להצטער שזה דחק את רגליו של ביטוי קלאסי ממקורותינו; ולא בהיסח הדעת של עורכי לשון, אלא דווקא מתוך כוונתם לתקן. והרי מקום ש**באמצעות** יפה, **על-ידי** יפה ממנה.

אינני חושש מהקורא שיקום ויקשה עליי: "הרי אתה בעצמך כותב 'באמצעות'!" – ויצרף מראה מקום מפורש, מאמר שכתבתי זה לא מכבר. לאותו קורא אוכל לגלות שאני כתבתי **על-ידי**, והנוסח המודפס הוא מעשה ידי העורך הלשוני, שלא התכוון אלא לתקן. חושש אני מהעורך שיוציא לאור מהדורה "מתוקנת" של ההגדה של פסח ויכתוב: "ויוציאנו... לא **באמצעות** מלאך ולא **באמצעות** שרף ולא **באמצעות** שליח" (בדומה למה שמצינו במהדורת קורן של ההגדה [ירושלים תשכ"ה ואילך], על יסוד סברת סרק: "שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים הַאֱלֹהִים במקום "את כל הנסים הַאֱלֹהִים", כנוסח המשנה בפסחים י, ה, הוא הנוסח הידוע והמושרש היטב הן במשנה הן בהגדה).